Inga SÂRBU
Universitatea de Stat din Moldova
(Chişinău)

ALEXEI MARINAT, OMUL DIN GULAG: CONDIȚIA TRAGICĂ

Abstract. This article takes under discussion Alexei Marinat's work, a Bessarabian Solzhenitsyn, in terms of biography and fiction. The emphasis is placed on the characteristics of the writer's method of creation, on the documentary prose and stories inspired by the hell of GULAG. The transfigurations of the raw fact into the fact of creation are relevant, insisting on the atrocities of the totalitarian regime, on the tragedy of some human destinies, on exasperating cases and situations, on the limits of manifestation of „the human from inside the human".

Keywords: Alexei Marinat, political prisoner, personal diary, documentary prose, biography, fiction, raw fact, artistic fact, method of creation.

Alexei Marinat (n. 24.05.1924 – m. 17.05.2009), supranumit Soljenițân al Basarabiei, face parte din generația scriitorilor şaizecişti, care se afirmă în literatură după dezghețul hruşciovian. Este autorul romanelor „Fata cu harțag" (1962), „Urme pe prag" (1966), „Mesagerii" (1977), „Grădina dragostei" (1980). Scrie proză documentară, mai multe culegeri de povestiri umoristice, se consacră teatrului semnând comediile „Opriți planeta!" (1966), „Dragostea din mai" (1970), „Curajul bărbaților" (1981) ş.a., o piesă politică „Unde eşti, Campanela?" (1968) ş.a. Din punctul de vedere al autenticității trăirii, jurnalul intim „Eu şi lumea", pentru care a fost exilat, rămâne cel mai important document uman în literatura română din spațiul dintre Prut şi Nistru în anii regimului totalitar.

„Eu şi lumea" cuprinde cele mai valoroase pagini din publicistica sa literară. Primele fragmente ale jurnalului apar în revista „Nistru" (1988, nr. 3) şi apoi în „Scrieri alese" (1991). Este un jurnal pe care diaristul, ca un condamnat stigmatizat, îl ține, cu mici intermitențe, pe parcursul întregii sale activități de creație. Ultima ediție, revăzută şi completată, este intitulată sugestiv, „Călătorii în jurul omului" (2004).

Tânărul transnistrean, cu decorații de pe front şi veleități de scriitor, se înscrie la facultatea de istorie şi filologie a Universității din Chişinău, dar la anul întâi, în toiul sesiunii de vară (la 28 mai 1947), este arestat, anchetat şi deportat în GULAG. Vinovatul fără de vină se pomeni în lagărul special nr. 7, codificat „Ozerlag", din regiunea Irkutsk, destinat pentru deținuții politici. Se ştie: condamnații erau privați de dreptul de a ține vreun jurnal, de a face vreo notiță. Iată de ce Marinat încearcă să-şi „scrie" jurnalul în memorie: „... lagărul nostru e păzit de unități militare ale KGB-ului, cu soldați instruiți,

BDD-A20055 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:53 UTC)

cărora li s-a băgat în cap că ei îi păzesc pe cei mai înrăiți dușmani ai puterii sovietice şi ai ideologiei comuniste. Nimeni dintre ei nu poartă răspundere dacă împuşcă vreun deținut din întâmplare sau înadins. Cu alimentația stăm prost. Normele de lucru sunt mari, cu greu obținem porția minimă de mâncare... n-am nume. Am doar un număr, în vopsea neagră, cusut pe haină: R-886".

Când regimul lagărului s-a mai „îmblânzit", încearcă să țină un jurnal, „Zilnicul Naturii", în care înscrie, în trei caiete, timp de doi ani vreo 200 de biografii ale oamenilor pe care i-a întâlnit şi cunoscut în lagăr. Din mărturisirile autorului aflăm că „într-o noapte, fiind prevenit de un temnicer (băiat bun, de altfel) că voi fi dus la carceră chiar în acea noapte şi crezând că aceasta se va face din cauza „«Zilnicului Naturii», le-am ars tot atunci, în soba pentru uscarea pâslelor". În 1954, după moartea lui Stalin, fiind reabilitat, iese din lagăr, fără a fi supus unui control riguros, cu „Caietul filologic", „Caietul muzical" şi carnetul „Fulgere siberiene".

Infernul lagărelor de concentrare i-a marcat puternic nu numai memoriile, publicistica, proza documentară, dar şi romanele „Urme pe prag", „Mesagerii", piesa „Unde eşti, Campanela?" ş.a. „Întreaga operă a unui scriitor autentic e un jurnal, din care nu e cu putință să rupi nicio filă fără să întrerupi cronologia sufletului" (G. Călinescu, „Fals jurnal", întocmit şi prefațat de Eugen Simion, Editura Fundației PRO, Bucureşti, 1999, p. 85-86).

La examinarea creației lui Marinat prin prisma „biografie şi ficțiune", remarcăm de la bun început că, mai cu seamă, în proza memorialistică sau în cea documentară totul este ficțiune şi concomitent totul este realitate. Mai exact, invenția artistului este în strânsă legătură cu experiența tragică a omului din GULAG. Totul e năucitor, ficțiune pură nu există la el, realitățile coloniilor siberiene, înşirate pe traseul Taişet-Bratsk-Lena, întrec orice fantezie, conturând un cronotop ieşit din comun. Mai mult, realitățile siberiene pe timpul Rusiei țariste din romanul lui C. Stere „În preajma revoluției" nu pot concura cu atrocitățile din GULAG-ul lui Beria.

Destinul de deținut politic a avut un impact decisiv asupra întregii sale creații care se distinge prin modul de transfigurare a faptului brut. Ion Ciocanu, în volumul „Literatura română contemporană din Republica Moldova" (Chişinău, 1998, p. 318) surprinde cu exactitate metoda de creație a scriitorului: „Se destăinuia odată Alexei Marinat că lucrul său asupra operelor literare se aseamănă cu acțiunea mării asupra pietricelelor care, indiferent de forma lor inițială, datorită şlefuirii iminente capătă aspecte dintre cele mai neașteptate, mai ciudate, mai frumoase, toate de o naturalețe desăvârşită. Paralela cu acțiunea mării asupra pietricelelor voia să însemne că scriitorul nu este obligat să născocească întâmplări şi situații neobişnuite, de vreme ce realitatea îi serveşte la tot pasul cazuri interesante, bune de pus în pagini de carte" (p. 318). Desigur, susține criticul, „nu e o lege universală a creației artistice", dar pentru caracterizarea metodei de creație a lui Marinat sau „cel puțin pentru deslușirea modalității sale preferate de transfigurare a faptelor autentice în fapte de artă exemplul cu pietricelele şlefuite de apa mării ni se pare edificator" (p. 318).

BDD-A20055 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:53 UTC)

Chiar dacă sunt deficitare sub aspectul limbii literare, scrierile lui Marinat prezintă interes în sensul sublimării unei biografii exemplare. Este adevărat, cu excepția a două povestiri, în care protagonist este autorul, în toate celelalte autorul narator este martorul ocular care relatează în stil reportericesc biografii excepționale de intelectuali, aristocrați, ofițeri generali, prizonieri de război, reprezentanți de diferite naționalități, foşti mari demnitari, activişti de partid etc. Mai multe însemnări ale evenimentelor şi faptelor brute din jurnalul „Eu şi lumea" au stat la temelia celor mai inspirate texte artistice, între care se remarcă romanul „Urme pe prag", povestirile „Damen-vals", „Prânzul anchetatorului", „Ziua „X"", „Taina primei nopți", „Împăratul Manciuriei", „Armeanul", „Amiralul şi poezia", „Albgardistul" ş.a., incluse în volumul „Scrieri alese" (1991).

Într-un interviu cu Efim Josanu, publicat în hebdomadarul „Literatură şi artă" (27 mai 2004), Marinat reține mai multe grozăvii: „Dacă patru din zonă se hotărau să fugă, unul era pentru sacrificare. Îl mâncau. Dacă în camera deținuților deceda cineva, o zi, două cei vii întindeau mâna mortului în care i se punea porția, până când cel care-şi dăduse sfârşitul începea să miroase. Lagărul era laboratorul unde se experimenta existența dincolo de limitele extremale, era iadul fără început şi sfârşit...". (De altfel, aceste mărturii ale lui Marinat şi-au găsit transfigurare artistică în romanul „Temă pentru acasă" de Nicolae Dabija). În malaxorul lagărelor, unde se lucra 12 ore pe zi, totul e pus în mişcare ca să depersonalizeze omul, moartea fizică fiind o obişnuință.

Personajul narator e preocupat mai puțin de brutele torționare, de mizeria condițiilor existențiale, el e fascinat de „omul din om", de demnitatea pe care şi-o apără deținutul deseori cu prețul vieții. Memorabile se fac mai toate figurile din lumea GULAG-ului, dar între acestea impresionează în mod deosebit „împăratul Manciuriei", învățătorul de istorie („fascist şi duşman al poporului"), Gheorghe, (Jora, Jorj), „Francezul" (Gazenbruc Albert Franțievici, născut în „R.S.S. Belgiană", cum scrise în dosar „cărturarul" securist), amiralul din Leningrad, evreul Leibu Levin din Cernăuți care, cum remarcă naratorul, vorbea într-o română foarte corectă şi frumoasă, firi culte, rafinate, edificatoare prin felul lor de a fi, de a supraviețui.

Între mai multe destine tragice exemplificator e cel al unui armean care a ajuns în GULAG din Grecia, unde fusese proprietar al unei fabrici de cofetărie. Avea doi feciori – unul de 18 şi altul de 20 de ani. Soția lui era tot armeancă şi ambii purtau o dragoste nesfârşită pentru patria străbună. Deşi prietenii îl sfătuiau să nu dea crezare propagandei sovietice, care chema pe toți armenii de pretutindeni să se repatrieze, ei şi-au lăsat bogățiile şi într-o zi au ajuns la Odesa. Dar după primii paşi la trecerea frontierei nimeresc în strungul aşa-numitului lagăr-filtru. Cei doi fii sunt duşi într-un lagăr de la nordul țării, el în lagărul special nr. 7.

Scriitura lui Marinat e a unei experiențe insolite, fără artificialități, înfloriri stilistice, la prima vedere, dezamăgitor prin platitudinea relatărilor: „... Şi n-a mai ajuns pe pământul strămoşilor. În cele din urmă n-a dorit nimic decât să moară în picioare.

BDD-A20055 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:53 UTC)

Luase hotărârea aceasta de îndată ce a aflat că şi feciorii şi soţia se află la închisoare. S-a îngrădit cu nişte vergi, şi-a luat un metru pătrat de pământ siberian îngheţat şi s-a izolat acolo. N-a mai vrut să comunice cu nimeni, n-a vrut să ia fărămitură în gură...

Seara când ne-am întors de la lucru, Armeanul mai trăia. Dar cu fiecare oră devenea tot mai mic. Se stingea. La picioarele lui se adunau tot mai multe bucăţele de pâine şi zahăr, dar el nu se atingea de ele. Toată seara, până a sunat «stingerea», au stat armenii lângă dânsul, încercau să lege capăt de vorbă, ceva îi povesteau, despre ceva îl rugau, ţineau predici sau îi făceau slujba după datinile lor... Venise doctorul să-i probozească: de ce îl lasă pe prietenul lor să moară în asemenea mod. I-au răspuns armenii: «E mai bine să se spânzure? Odată ce a hotărât să moară nimeni nu mai poate să îi stea în cale».

El nici nu se uita la nimeni, era dus în altă lume, privea în pământ. Niciodată nu-mi închipuisem că omul e în stare să stea atâta timp în picioare şi să privească atât de mult în pământ. Se înclina ba într-o parte, ba în alta, sub o povară din ce în ce mai grea. Atâta lucru le-a spus fraţilor armeni, când va cădea – să-l mute de acolo.

L-am întrebat pe un tânăr armean, student din Erevan, de ce totuşi s-a decis să se osândească la moarte? Pot surveni schimbări în ţară... Şi mi-a spus studentul din Erevan că i-ar fi văzut armeanul în vis pe feciorii săi, care îi reproşau: «Tată, tată, ce-ai făcut cu noi?!» Şi se teme că o să-şi iasă din minţi.

Într-o dimineaţă Armeanul a căzut. Adică n-a căzut dintr-o dată, ci s-a lăsat încetinel pe pământ, s-a împuţinat milimetru cu milimetru, cum se împuţinează flacăra unei lumânări, apoi s-a stins, s-a topit.

Erau trişti armenii – înmormântau un om viu. Înmormântau o părticică din neamul lor. Îşi înmormântau o părticică din istoria lor.

Au aşteptat până s-a stins definitiv.

Au venit temnicerii, doctorul şi doi sanitari. Au constatat moartea. L-au dus la poartă, ca la cimitir.

La poartă aveau să-i facă «expertiza». După lege, orice decedat dintre puşcăriaşi, fie la închisoare, fie la lagăr, nu trecea dincolo de poartă până nu i se făceau «formalităţile» de rigoare: cu un ciocan de fier i se spărgea ţeasta şi cu o baionetă i se spărgea pieptul în dreptul inimii. Abia după asta se socotea mort.

I-au legat apoi de degetul mare al piciorului drept o etichetă cu numele şi data morţii. Şi a fost dus la groapa comună de către doi sanitari, escortaţi de soldaţi, care, şi de data asta, au dat glas formulei: «Şag vlevo, şag vpravo, streleaiu bez preduprejdenia!» («Pentru orce tentativă de evadare, tragem»). Numai că de data asta formula nu s-a referit la el...". E un text semnificativ în dilema: confesiune sau ficţiune?

În 2004 Marinat publică volumul „Călătorii în jurul omului" reluând o serie de proze din „Scrieri alese", cu genericul „În subsolul KGB-ului" şi alte 30 de fragmente inedite („Pe traseul siberian"), dintre care 10 povestiri şi nuvelete spicuite din zilnicele

BDD-A20055 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:53 UTC)

ținute în GULAG şi salvate, ca prin minune, la ieşirea din lagăr. Alte 20 de secvențe au ca subiect soarta fostului deținut după reabilitarea politică. Acestea sunt urmate de alte două proze scurte („Biletul de lup” şi „Spaima cea mare”), care exprimă frica omului mic în fața sistemului totalitar, lupta pentru supraviețuire în afara zonei penitenciare, sugerându-ne gândul că tot URSS-ul a fost un lagăr, o imensă puşcărie. Cea de a doua are un sfârşit foarte semnificativ: „Au trecut mulți ani de atunci – peste 40. M-am eliberat din lagărul special nr.7 în 1954, după şapte ani şi jumătate de detenție în GULAG-ul sovietic, dar şi acum visez câteodată că mâine-poimâine trebuie să vină comisia specială a comuniştilor, îmi va arunca arcanul pe gât şi mă va duce la un şantier de unde nu se întoarce nimeni niciodată. Mă trezesc cu sudori reci pe frunte. Dându-mi seama că sunt acasă, lângă ai mei, respir adânc şi zic: «Doamne, păzeşte-mă! Doamne, să nu se mai întoarcă timpurile celea niciodată!»”.

Marinat evocă omul din GULAG în situații extreme, reconstituie atmosfera plină de dramatism, punctează destine excepționale, relevând ,,tragismul opțiunilor, fixează limitele de manifestare ale omenescului. În centrul relatărilor se află forme de manifestare a „omului din om” văzute sau trăite de personajul identificat cu autorul narator, deținutul politic cu numărul în vopsea neagră, cusut pe haină: R-886. În acest scop el apelează la scene şi forme ale vieții deținuților politici, ale prizonierilor de război, ale lumii criminale. Este genul în care se transfigurează realități absolut năucitoare prin dramatismul şi tragismul lor.

Ceea ce sare în ochi în povestirile din GULAG este nețărmurita dragoste de viață, biografiile neînchipuite ale deținuților politici şi confesiunile nemaiauzite ale personajului protagonist: „M-a salvat fundamentul moral moştenit de la părinți. În al doilea rând, curiozitatea – asistam la un spectacol mare al lumii la care eram spectator şi eram cuprins de o curiozitate ciudată: ce-o să se mai întâmple? Ş-apoi, eram optimist, îmi plăcea gluma, aveam mereu o speranță în viață”.

Pentru a ilustra po(i)etica prozei profesate de Marinat, metoda de creație a scriitorului, vom stărui asupra povestirii „Prânzul anchetatorului”, caracteristică manierei colocviale, puțin cam abuzivă, cu multe generalități, dar care nu sunt cu totul nemotivate, în pagini de adevărat „roman al detenției”: „Se aude zăvorul uşii, greu de vreo două puduri... Uşa se deschide, apare figura temnicerului, pe jumătate, ca şi cum s-ar feri să nu-i sar în cap. Îmi face semn să ies din camera-celulă. Stau singur, sunt ținut la regim strict din cauza că nu vreau să recunosc ceea ce-mi cere anchetatorul. Foamea, izolarea, condițiile celulei ar trebui să acționeze psihic asupra mea şi să iscălesc tot ce mi se impune.

Cercetările au loc la etaj. Eu stau în subsol, fără lumină de zi; numai becul electric, galben ca o lămâie răscoaptă, stă înfipt în ochii mei – unicul obiect care mijeşte şi care pare că se mişcă câteodată: devine când mai mare, când mai mic, depinde cum mă ameţeşte capul.

Urc scările încet, cu greu, mă țin cu o mână de perete. Temnicerul, în urma mea, tot strigă: «Mâinile la spate!». Mă aduce la uşa anchetatorului, deschide uşa. Mă dă

BDD-A20055 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:53 UTC)

în primire, anchetatorul îi face semn să plece”. E secvența cu care debutează povestirea „Prânzul anchetatorului”. E de observat conştiința construcției pe care o are prozatorul, vizibilă în toate scenele: „Anchetatorul, în haine militare, cu gradul de căpitan, bărbierit, pieptănat, hrănițel, e şi tânăr, şi deloc nu seamănă să fie un om răutăcios. Mă priveşte atent, dar nu cu răutate, zâmbeşte.

– Ei, cum ai dormit?

– Binişor...

– Nu te-ai visat la libertate?

– În visuri trebuie să crezi, altfel nu vin...

– Vasăzică, mda... Nu te-au obijduit temnicerii?

– Nu.

– Le-am spus să nu se atingă de tine. I-am prevenit! Ce cred ei, că...?

– Trebuie să ştii cu cine şi cum... Nu-i aşa?

– Probabil...

Iar zâmbeşte. Un zâmbet, ca un pui de şarpe. I se unduieşte ba pe la buza de sus, ba pe la cea de jos. Apoi îşi desface buzele şi un dinte de aur străluminează ca un fir dintr-un tunel, dându-i în vileag apartenența la oameni avuți, poate chiar şi nobili, şi educați. Aurul totdeauna a servit ca indiciu de avuție. Dar pe mine aurul mă inducea în eroare şi, totdeauna, încurcam avuția cu educația şi inteligența. Acest metal nobil, care străluceşte pe dintele unui individ, mă face să cred că omul e şi inteligent. Naivitatea vine din lipsa practicii de viață”.

Narațiunea ca reprezentare (shoing) alternează cu narațiunea ca expunere (telling), încheiate cu un rezumat narativ. De regulă, orice secvență de scenă oricât de temperată ca „viteză”, de mică durată ar fi, se încheie cu un rezumat narativ: „Pe colțul din stânga al mesei se află dosarul meu cu nr. 934, dar căpitanul nu se atinge de el. Iar mă priveşte, binevoitor. Iar zâmbeşte. El şade în jilț, la masă, eu – în ungher, pe un scaun special, dintr-o scândură îngustă, de parcă aş şedea pe gard. Şed şi aştept: ce întrebare nouă mi se va pune. Dar anchetatorul nu se grăbeşte. Se joacă cu mine, ca mâța cu şoarecele”. Dincolo de calitățile incontestabile de regizor ale autorului narator, e de remarcat exactitatea şi plasticitatea comparațiilor din cuvântul autorului.

De fapt, textul se constituie dintr-o serie de scene, secvențe de scene care se încheie cu rezumate narative. Generalizând constatările, am putea afirma că povestirile reprezintă un şir de scene cu rezumate narative, după fiecare scenă urmează rezumatul narativ. Mai mult, toate textele sfârşesc cu rezumate narative, uneori cu generalități erodate, dar cu conexiuni care pot fi făcute la experiențele comune, la omul universal. Uneori povestirile debutează cu un rezumat narativ („Taina primei nopți”, „Împăratul Manciuriei”), dar şi acestea sunt organizate în construcție inelară.

Relațiile temporale dintre text (enunț narativ) şi poveste (diegeză, istorie povestită), contrar unui stil tradițional colocvial, sunt neaşteptat de variate. Povestirile, bine elaborate, ilustrează şlefuirea „pietricelelor”, adică prelucrarea faptelor brute cu dexteritate de giuvaer artistic. Autorul are vocația detaliului de portretist şi calități de operator-regizor,

BDD-A20055 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:53 UTC)

demonstrează o ingenioasă expunere a faptului relatat, o bună stăpânire a tehnicilor narative centrate pe ordine, durată, frecvență, pe discursul reprodus, transpus, narativizat, pe perspectivele narative: „El se întoarce spre dulapul de la spatele său şi scoate de acolo un colet nu prea mare, învelit într-un ziar. Desface neglijent coletul, într-un fel anume, manierat, încetişor, manierat, fără grabă, ca şi cum în afară de aceasta nu ar mai avea nimic de făcut. Din ziar, coletul apare învelit într-o hârtie albă... Desface hârtia, atât, de parcă ar avea o bombă acolo, şi ... de acolo izbucneşte un miros ucigător de cârnaț!". Utilizarea elipsei are rațiuni strategice în proiectarea autoportretului: „Scoate şi pâine albă, tot de acolo. Doamne, de parcă m-ar fi lovit cu ceva ascuțit la linguriță! Îmi era gura uscată. Acum o simt umedă, a țâşnit saliva din toate glandele, au început să mă doară intestinele şi mai tare. Nu-mi pot rupe ochii de la cârnațul pe care îl taie roticele, încetişor şi cu o grijă anume, dar fără grabă, de parcă nici nu i-ar fi foame! Şi eu – parcă n-am mai văzut cârnaț în viața mea, parcă n-am mai mâncat niciodată! Iar el taie cârnațul şi se uită la mine: efectul a avut loc! Mă văd prins, mă văd slab, pierdut, fără nici o putere de împotrivire. Acuşi o să zică: «Ia şi mănâncă!...» Şi eu o să mă arunc asupra cârnațului...".

Elipsele şi prolepsa sunt menite să sugereze intensificarea sentimentului de foame, dar anticiparea îndemnului nu are loc. Autorul insistă pe atitudinile anchetatorului, a anchetatului, relevând, pe de o parte, plăcerea sau ipocrizia, pe cealaltă parte, suferința, umilința sau decăderea virtuală: „Dar el tace. Continuă să taie cârnațul cu un cuțitaş de buzunar, taie roticele subțiri şi de la ele vine un miros care mă scoate din minți. Încep să lupt cu mine înainte de a-mi propune el: „Ia şi mănâncă!..." Fiindcă, ştiu bine, propunerea va veni în schimbul semnăturii mele pe fiecare sfârşit de coală a procesului-verbal".

Scena alternează cu autosugestiile şi divagațiile dintr-un monolog interior: „Anchetatorul ia pe vârful cuțitului o roticică de cârnaț şi o duce la gură, tot aşa de fin şi manierat cum ar proceda la o lecție, demonstrând cum trebuie să se folosească omul de cuțitul de buzunar la un popas turistic. Eu încep să strig în sinea mea: «Canalie!» Mai bine m-ar fi bătut. Bătaia o suport mai uşor: te doare locul unde eşti lovit, pe când în modul acesta te torturează cu picătura chinezească. Pe om nu poți să-l deprinzi cu moartea, fiindcă ea vine numai o dată şi la sigur, dar poți să-l înveți a se comporta în diferite situații extreme, spre a nu se deda panicii, a nu cădea pradă fricii". Protagonistul, supus supliciilor fizice şi morale, are la un moment dat o descoperire obsedantă. În timp ce căpitanul rumegă încet şi cu plăcere, memoria involuntară îl duce pe autorul narator la foametea cumplită din anii '32-'33: „Învățătorul nostru venea la şcoală, intra în clasă, se aşeza la masă şi desfăcea dintr-un colet bomboane – multe, dulci, seducătoare – şi le înşira pe masă. «Copii, cine din voi a văzut unde a ascuns tata grâul, un sac sau doi, ori o tonă, va primi o bomboană!» Copiii se uită la bomboane, înghit în sec, le curge saliva... Unul ridică mâna: «Eu am văzut: sub scârta de paie din dosul casei»... Acesta obține o bomboană. O desface şi o pune repede în gură: e dulce-dulce! Prietenul de alături nu mai poate să rabde. Ridică mâna şi el: «Şi eu am văzut

BDD-A20055 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:53 UTC)

unde a ascuns tata un tobultoc de grâu!». Obține şi acesta o bomboană. Iar când au venit acasă – le-a fost luat şi grâul, şi tata". Este dificil aici să stabilim unde e faptul brut şi unde, invenția artistică.

Meritul scriitorului e în selectarea evenimentelor, a faptelor şi situațiilor veridice, dar şi în organizarea inspirată a lor într-un tot întreg. Invenția artistică stă în simplitatea şi echilibrul clasic al relatărilor, în identificarea anumitor coincidențe relevante, specifice unui timp şi spațiu concret. „Anchetatorul meu continuă să ducă la gură, pe vârful cuțitului, roticele de cârnaț, mă priveşte iscoditor, zâmbeşte fin. Dar, până la urmă, se plictiseşte şi el.

– Dacă ai să recunoşti, ai să mănânci şi tu cârnaț cu pâine!

– Ce să recunosc? Îl întreb nu pentru prima dată.

– Ai uitat de-acu?! Dragă, d-apoi noi de când lucrăm cu tine şi, iaca, dosarul încă-i gol-goluț! Din cauza că nu eşti cuminte, te împotriveşti, nu vrei să recunoşti, nu vrei să-ți uşurezi situația... Să comand să-ți aducă cotlete? Şi țigări?

– Recunosc că sunt un rebel singuratic. Ce mai vreți?

– Dar de ce nu vrei să recunoşti că faci parte dintr-o organizație?

– Un rebel singuratic e mai mult decât o organizație!

– Nu înțeleg: cum poate unul să fie mai mult decât o organizație?

– Am părerea mea personală despre toate celea, şi asta face mai mult decât apartenența la o organizație.

– Trebuie să fie ceva şi asta! O trecem la anchetă?

– Treceți-o.

– Bun. Dacă mai recunoşti ceva, te servesc...

– Ce să mai recunosc?

– De la cine ai primit însărcinarea de a avea părere personală?

– De la Dumnezeu.

– Asta e veche. Zi-i mai concret. Ce ai avut de gând să faci cu părerea personală? Cui ai avut de gând s-o împărtăşeşti? Vezi cum vine când omul are părerea sa personală!? E logic?

– E logic...".

„Prânzul anchetatorului" e o proză antologică, reprezentativă pentru metoda de creație a scriitorului, de intuire a noilor conflicte şi caractere singulare. Relațiile dintre călău şi victimă, dintre profitorii sistemului şi sclavii lui, vinovați fără de vină, îşi află reflectare în antiteze şi paralele de destine, evenimente, fenomene sau situații notorii prin unicitatea lor.

Dosarul nr. 934, inițiat pe numele lui Marinat la 27 mai 1947 şi finalizat în 27 septembrie 1947, cuprinde sute de pagini pline de logica absurdă a anchetatorilor. Primul în rândul călăilor şi sadiştilor e căpitanul Ciudnâi, apoi maiorul Markov, locotenentul major Fedosov şi căpitanul Krâlov. În proza scriitorului, anchetatorii au rămas cu numele lor adevărate. Despre primul anchetator autorul mărturiseşte: „«Îl privesc şi eu atent: de ce n-are decorații?» (De altfel, dacă nu ar fi avut decorații, Marinat, ar fi fost condamnat la 25 de ani de detenție). E un bărbat la vârsta când ar fi trebuit

BDD-A20055 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:53 UTC)

să ia parte la război. Dacă ar fi avut decorații, le-ar fi purtat, acum toți poartă decorații. Are ciudă pe mine că am decorații. Mi-a spus cu o deosebită plăcere că decorațiile mele vor fi arse. L-am întrebat: de ce? Mi-a răspuns că toți care sunt judecați pe bază de articol politic sunt lipsiți de decorații. Şi l-am mai întrebat: «Dar poate eu n-am să fiu judecat?» «La noi nimeni nu nimereşte nevinovat. Şi nimeni nu iese de aici nepedepsit». Acum îl privesc şi mă întreb: unde a fost în timpul războiului? A căutat «spioni» în spatele frontului? Pe câți i-a prins? Pe câți i-a anchetat? Încep să mi-l închipui ca pe un tanc al inamicului (...) Îl caut cu cruciulița aparatului optic al tunului... ridic țeava, lucrez cu o manivelă, fac corectura, ridic țeava tunului tot mai sus, văd tancul cum vine peste mine, e de tip «tigru», îl las mai aproape, l-am prins în cruciuliță. Îl aştept, vine, vine, vine – foc! Apăs cu mâna dreaptă pe clapa trăgaciului: răsună împuşcătura! Tresar... stau cu ochii mijiți şi-l privesc țintă". Personajul de aici încolo face parte din categoria nonconformiştilor. Poanta este memorabilă:

„– Ce-i cu tine? Mă întreabă, văzând că am tresărit şi m-am schimbat la față.

– Nimic... Nişte gânduri, aiureli...

– Hm!... Aiureli! Poate că nu sunt chiar aiureli? Întreabă de parcă mi-ar fi ghicit gândurile.

Apoi îşi spune şi el un gând... tot aiurit ca şi al meu: ce-ai face dacă te-ai pomeni la libertate? Să zicem că îți dăm drumul!...

– Aş trage cu tunul în dumneata!

– O! Iată de aici o să începem! Îmi place sinceritatea dumitale. Să luăm o coală de hârtie şi să scriem frumuşel data de azi, că, vezi cum stăm, în atâtea zile nu ne-am mişcat deloc. Dar, iată că începi să spui adevărul!...

... Anchetatorul şi-a luat prânzul. Începe ziua de lucru..."

Povestirea „Prânzul anchetatorului" este caracteristică pentru proza lui Marinat prin construcția ei. Iată de ce am insistat mai detaliat anume pe po(i)etica, pe detaliile organizării unei scrieri în care „biografemele" şi „realemele" obțin semnificații majore, universale. În pofida unei inerții, în marea majoritate a textelor autorul narator trece în planul secund, acordând prioritate biografiilor neordinare. În pofida unui ataşament manifest față de formele literare specifice memorialisticii deghizate, Marinat încearcă să se delimiteze de bestialitatea naturalistă, de didacticismul moralist al literaturii penitenciare, iar superioritatea experienței trăite a omului din GULAG asupra experienței închipuite rămâne un subiect care poate fi discutat în contradictoriu şi la care vom reveni.

Referințe bibliografice

1. Călinescu, George. *Fals jurnal*. Bucureşti, Editura Fundației PRO, 1999, p. 85-86.

2. Ciocanu, Ion. *Literatura română contemporană din Republica Moldova*. Chişinău, 1998, p. 318.

3. Marinat, Alexei. *Călătorii în jurul lumii*. Chişinău, Editura Prut Internațional, 2004.

BDD-A20055 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:53 UTC)